

De smokkelaar en de douane

Nou moet ik U vanmorgen toch eens iets vertellen van een merkwaardig gesprek, dat een van onze humanistische geestelijke raadslieden heeft gehad. Hij zelf zei, dat 't het merkwaardigste gesprek uit zijn hele raadsmanspraktijk was. Hij zat tussen een groepje mannen uit een grensstreek van ons land. Ze vertelden smokkelverhalen. En ze hadden zo al wat avonturen beleefd! Een al wat oudere man vertelde een verhaal uit zijn jongere tijd: Op een nacht, dat-ie op smokkel uit was, werd-ie door een douane achterna gezeten. O nee, die douane had hem niets kunnen maken, want hij had nog niks bij zich. Hij was over de donkere paadjes nog maar op weg naar de grens. Maar hij wou toch maar liever niet in handen van de douane vallen. Ze moesten maar zo min mogelijk weten, dat hij 's nachts op pad was. — Hij schiet de struiken door het moerassige terrein in, dat-ie ook bij nacht goed kent. De douane achter hem aan! — Toen klonk er opeens hulpgeroep! De douane was in een veenput terechtgekomen en dreigde te verdrinken. En zo was onze smokkelaar aan zijn achtervolger ontkomen. En letterlijk zei hij er nog bij: Ik hoorde hem wel roepen, maar ik dacht bij mezelf: Verzuip jij maar!

Daar haakte de raadsman op in. Hij zei: Nou, 't is een mooi verhaal, maar dat laatste geloof ik toch niet, dat U die douane inderdaad zou hebben laten verdrinken.

Toen keek de man de raadsman met verwonderde en bijna ontstelde ogen aan. „Maar natuurlijk”, zei hij alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, „een douane laat je verzuipen!”

Van deze vreemde vanzelfsprekendheid was de verteller niet af te brengen. De douane was later — gelukkig — door een collega die op het hulpgeroep was afgekomen, gered. Maar hoe de raadsman ook praatte, onze smokkelaar bleef bij zijn mening, dat hem geen enkel verwijt had kunnen worden gemaakt, wanneer de grenswachter inderdaad zou zijn verdronken. Ja, zo bericht de raadsman, hij was bijna verbluft door het gebrek aan elementaire levenskennis van mijn kant. Hij had kennelijk de indruk, dat ik hem enige normale mensenrechten wou ontnemen.

De raadsman heeft toen het gesprek op de andere mannen overgebracht. Ook smokkelaars. Met z'n vijven waren ze. Allemaal uit hetzelfde grensgebied. — Wat zij er van dachten? —

Er was er maar één het met de raadsman eens. Hij zou de grenswachter d'r hebben uitgehaald. Zelfs al had-ie smokkelwaar bij zich gehad. Een tweede hield zich op de vlakte. Hij wou blijkbaar noch zijn streekgenoot, noch de raadsman afvallen. En de andere twee? Die kozen onomwonden partij voor onze verteller. Ook zij waren van mening, dat een smokkelaar zich het lot van een douane niet aantrekt, ook al dreigt hij te verdrinken.

— Had-ie maar geen douane moeten worden! Dat is zijn risico! Hij schiet toch ook op ons! — En ook zij vonden de raadsman toch eigenlijk maar een wereldvreemd persoon.

Dat gesprek is nog voortgezet, maar ik wou het daar nu niet verder over hebben. Ik wou vertellen, dat ik dit merkwaardige voorval eens in een andere kring ter discussie heb gesteld. In een gesprekskring van het Humanistisch Verbond. Onder gewone mensen, zoals wij, maar die niet woonden in een grensstreek van ons land. — Wat zij wel dachten van deze smokkelaar? —

U had de reacties op deze vraag eens moeten horen! En misschien hebt U, terwijl U zoëven naar de geschiedenis luisterde, dezelfde reacties in U voelen opkomen.

— Die opvattingen en dat gedrag van die smokkelaar moeten zonder enig voorbehoud en ten strengste worden afgekeurd! —

— Ik heb er geen woorden voor! —

— Dat is onmenselijk! —

— Ik vind het zonder meer gemeen! —

— Die man is door en door verdorven en slecht! —

Dat waren de eerste reacties. Wel begrijpelijk, dunkt mij.

Maar toen kwam er een vrouw aan het woord: — Ik weet het nog zo niet, — zei ze, — of we dat zo wel mogen zeggen. We kunnen die smokkelaar nu wel gemakkelijk veroordelen — en ik vind ook niet goed, wat hij deed —, maar... als ik eerlijk moet zijn, dan moet ik bekennen, dat ik in de bezettingstijd net zo tegenover de Duitsers heb gestaan. Ik heb er eens een zien verongelukken. Ja, niet dat ik daar iets aan had kunnen doen, maar 't dééd me toch niks, toen ik hem dood zag liggen. 'k Heb eerlijk gedacht: Da's d'r weer een minder. —

De anderen uit het gezelschap waren nu ook niet meer zo zelfverzekerd.

Verscheidenen gaven toe in de bezettingstijd net zo te hebben gedacht en soms gedaan. Eén vertelde nog, — 't was toevallig weer een vrouw, — hoe ze de dag na de bevrijding het met kogels doorzeefde lijk van een Duitser had gezien. Ze had er onbewogen bij gestaan. En — ze moest het toegeven — zelfs met een gevoel van voldoening. In de emotionaliteit, waarmee ze 't vertelde, sprak de haat van die dagen nog na.

Toen nam de eerste vrouw weer het woord: — *Ik* geloof, dat *ik* althans, weinig recht heb de smokkelaar zo streng te veroordelen, want eigenlijk ben ik in wezen net zo geweest. Er is natuurlijk wel verschil tussen de Duitsers voor mij en de douane voor de smokkelaar. Maar dat verschil is hoogstens gradueel en niet principiëel. Die smokkelaar ziet in de douane een vijand, zoals elke Duitser een vijand was voor mij.

Dat gesprek is natuurlijk nog een tijdje doorgegaan. En het heeft, geloof ik, wel verhelderend gewerkt. De groep kon er enkele conclusies uit trekken. Men zag in, dat de aanvankelijke scherpe veroordeling van de smokkelaar geen stand kon houden en wij onszelf daarmee op een te hoog voetstuk plaatsten. Alsof wij zo heel veel anders en beter zouden zijn. Men leerde er ook uit zien, dat onze houding en onze gedachten voor een deel door de omstandigheden worden beïnvloed. Dat zich in bepaalde groepen en in bepaalde tijden een bepaalde mentaliteit, een bepaalde moraal ontwikkelt, waaraan het niet zó gemakkelijk is, je te onttrekken. Zo waren we in de Duitse tijd allemaal aangetast door de algemeen heersende haat. Alleen maar de een méér en de ander minder. En zo is ook onze smokkelaar gevangen in een groepsmentaliteit, een groepsmoraal, die in een douane in de eerste plaats een vijand ziet. Wie geen begrip heeft voor het bestaan van zo'n groepsmoraal, voor opvattingen en gedragsregels, die in de loop van de tijd, soms van geslacht op geslacht, in een groep zijn ontstaan, wie daar geen begrip voor heeft, die veroordeelt de medemens te gemakkelijk en te zwaar. We zouden bij voorbeeld de koppensnellers beslist te kort doen, als we hen slecht en door en door verdorven zouden noemen. Het behoort tot *hun* groepsmoraal, het hoofd van hun vijand mee te voeren, ten teken van overwinning. Wie de koppensneller daar zo maar een verwijt van zou maken, die zou door hem met minstens zulke niet-begrijpende ogen worden aangestaard, als de smokkelaar tegen onze raadsman opzette.

Nou keer ik toch nog even tot het gesprek van die raadsman met de smokkelaar terug.

Uit het verdere verloop bleek, dat onze smokkelaar niet zo onmenselijk was, als hij op het eerste gezicht leek. Want toen de raadsman het gesprek overbracht op een terrein, dat buiten de groepsmoraal lag, bleek hij heel anders te reageren. De raadsman vroeg hem namelijk, wat hij zou doen wanneer iemand — iemand die hij helemaal niet kende — wanneer die onder een auto dreigde te komen en hij hem door een schreeuw, of door een ruk aan zijn jas, nog juist zou kunnen redden. Toen was zijn antwoord zonder enige reserve: — Ik zou hem er natuurlijk voor weg trekken! — En dat zou hij zelfs de douane doen.... als hij maar niet in functie was!

Onze gesprekskring, aan welke ik het geval had voorgelegd, was nu wel tot beter begrip van de smokkelaar — en van zichzelf! — gekomen. Maar daarmee waren we natuurlijk nog niet van de zaak af. We zaten met nóg een vraag, namelijk: Als we dan nu anders op die smokkelaar kijken, betekent dat dan nu ook, dat we zijn gedrag goedkeuren? Nemen we er dan nu zo maar genoegen mee? Zo, in de gedachte van: Ja, zo zijn de dingen nu eenmaal. We zijn nu eenmaal aan een groepsmoraal gebonden. De smokkelaar aan de zijne, wij in de bezettings-

tijd aan de toen heersende geestesgesteldheid, de koppensnellers aan hun zeden en gebruiken. Of is er een mogelijkheid daaraan te ontsnappen?

Daar hebben we nog een hele tijd over gepraat. 't Ging er bijzonder geïnteresseerd toe. Waar een smokkelaar je al niet toe kan brengen! Om elf uur 's avonds hebben we 't gesprek maar afgebroken. We moesten tenslotte ook nog naar huis. Maar wat we er op gevonden hebben? Op die vraag? Ik wil wel eens proberen dat kort voor U samen te vatten.

In de eerste plaats, meende men, bleek al uit het verhaal van de raadsman, dat niet alle vijf de smokkelaars op dezelfde wijze reageerden. Eén weifelde. En één zou de douane hebben gered. Die laatste liet zich blijkbaar niet door de groeps-moraal beheersen. Er was blijkbaar iets anders, dat sterker in hem sprak. — Als er zo iets wordt gezegd, dan laat een gespreksleider zich zijn kans natuurlijk niet ontgaan. Prompt stelde ik daarom de vraag: Wat is dat andere dan, dat in hem sprak?

Dat liet zich niet zo gemakkelijk zeggen. Maar we zijn er toch wel uitgekomen. 't Was zijn gevoel voor menselijkheid. En dat gevoel was in hem sterker dan de groeps-moraal, waaraan hij, als mede-smokkelaar, toch ook onderhevig was. Zijn menselijkheid had de groeps-moraal doorbroken. Hij was er bovenuit gekomen. Bij de smokkelaar, die het verhaal had verteld, was dat niet het geval. Bij hem had de groeps-moraal het gewonnen. Die was niet doorbroken. Hij was er niet bovenuit gekomen. Niet, dat het menselijke niet in hem was. Dat bleek uit het geval met de auto. Daar zou hij op normaal menselijke wijze hebben ingegrepen. Maar tegenover de douane was het niet sterk genoeg. Daar stond hij in de ban van de heersende opvattingen en gevoelens in zijn groep. Zo zeer zelfs, zo vanzelfsprekend vond hij die, dat hij verbaasde ogen opzette, toen hij iemand ontmoette, die er anders over dacht.

Er kwam nog meer uit de gesprekskring naar voren. Zo bij voorbeeld de erkenning, dat we allemaal tot op zekere hoogte vastgeroest zitten in de heersende opvattingen van onze omgeving, en van onze tijd, of van de groep, waartoe we behoren. Ook, dat we dikwijls vastzitten aan gevoelens, die niet gerechtvaardigd zijn. En dat het tot vreemde en kwalijke gevolgen kan leiden, als we ons doen en laten daar klakkeloos naar richten. Dan *blijven* we steken in de opvatting, dat we douane's moeten laten verdrinken. Dan *blijven* we onbewogen bij het doorboorde lijk van een vijand. Dan *blijven* koppensnellers koppensnellen. De moraal van een groep, een heersende geestesgesteldheid, een vastgewortelde opvatting van onszelf, een ongecontroleerd gevoel, zij kunnen niet de laatste maatstaf voor ons handelen zijn. Er is een andere maatstaf, een van hogere orde, waaraan wij ons doen en laten moeten meten en toetsen. Dat is de maatstaf van onze menselijkheid. Daarmee komen we verder op de weg, die wij geloven te moeten gaan. Wie die maatstaf hanteert, wie het menselijke in zich in de eerste plaats laat spreken en in zich ontplooit, die laat geen douane verdrinken, hij is bewogen om de dood van een vijand, als hij het begrip vijand nog kent, en aan koppensnellen denkt hij niet eens. Wie zijn denken en doen onder de normen van het echt menselijke stelt, die brengt de menselijkheid vooruit.

We hebben begrip gekregen voor de smokkelaar, die avond in onze discussie-groep. En ook begrip voor onszelf, en we bleken niet zo héél veel anders te zijn dan hij. Maar we hebben ook gezien, dat we in zijn gedrag niet behoeven te blijven steken. Er is een uitweg uit onze beperktheid. Als we de weg van het eigenlijke en echt menselijke willen gaan. Dat is niet zo gemakkelijk. Maar toch wel de zin van ons bestaan.

C. H. SCHONK

De kwitanties voor het jaarabonnement 1958 van het Woord van de Week zijn per 1-2-1958 aan de P.T.T. afgegeven. Mogen wij U vragen om deze bij de eerste aanbieding te voldoen? Wij zijn U hiervoor bij voorbaat zeer erkentelijk.

CENTRAAL BUREAU

HET WOORD VAN DE WEEK

2 februari 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 5

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

D. TH. WINTER W
ROOSEVELT LAAN 143
AMSTERDAM - Z . 2 - 10

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Zoëven verschenen de 2e druk van:

„ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF”
van Prof. Dr. T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Ver-
bond, Oudegracht 152, Utrecht, tegen f 0,75 per exemplaar.
Giro, nr. 304960.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. i., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.